

Wenn der Trümmerhaufen zum Aussichtsturm geworden ist...

Moloz yığını bir gözetleme kulesi haline geldiğinde...

When the rubble heap has become a lookout tower...

Einleitung

Wissenschaft und Politik hängen eng miteinander zusammen. Ein erneuter Beweis für diese These wurde von den türkischen und deutschen Institutionen gegeben, die unseren Kolleg_innen das Recht verweigerten, aus- oder einzureisen. Selbsternannte Retter des “christlichen Westens” agitieren in Deutschland gegen Immigranten und Rechtspopulisten ziehen in den Bundestag ein. Der deutsche Staat dominiert die EU wirtschaftlich und politisch und schränkt die Aufnahme von Geflüchteten ein. In der Türkei werden Oppositionelle verfolgt und Wissenschaftler_innen und Akademiker_innen gekündigt oder gefangen genommen, wenn sie sich über gesellschaftliche Themen äußern.

Mit diesen Zuständen im Hinterkopf möchten wir die Praxis kritischer Psychologie in unseren Ländern diskutieren. Nicht nur die sozialen Bedingungen, in denen wir leben und arbeiten, sollen in diesen Diskussionen kritisch analysiert werden, sondern auch eine Psychologie, die soziale und politische Bedingungen vernachlässigt und sie als unveränderbar darstellt, soll hinterfragt werden.

Auch wenn die Bedingungen und Erfahrungen in den zwei Ländern verschiedene sind, teilen wir gemeinsame Ziele: Der Zusammenschluss von Psycholog_innen für soziale Solidarität (TODAP) “definiert soziale Solidarität als unentbehrlich für eine lebenswerte Welt und für das Wissen und die Praxis von Psycholog_innen. Während sie sich mit Unterdrückten

solidarisieren, streben sie nicht nur soziale Solidarität an, sondern auch eine Veränderung ihres Berufsstands.“ DieGesellschaft für subjektwissenschaftliche Forschung und Praxis (GsFP) kritisiert “jedwede Psychologie, die zur Ausgrenzung und Diskriminierung von Menschen aufgrund ihrer Herkunft, ihres Geschlechts oder ihrer Weltanschauung führt”. Die GsFP analysiert praktische Arbeit in der psychosozialen Versorgung und entwickelt Konzepte, um Interesse der Betroffenen zu arbeiten.

Im Sinne dieser Ziele hoffen wir, internationalen Austausch und Kooperation mit dieser Konferenz zu fördern.

Sunuş

Bilim ve politikanın yakından ilişkili olduğu gerçeği, bugünlerde meslektaşlarımızın ülkeden ayrılmalarını veya girmesini engelleyen Alman ve Türk otoritelerince tekrar kanıtlanmaktadır. Kendini "Hıristiyan Batı"nın kurtarıcısı ilan edenler Almanya'da göçmenlere karşı kampanyalar yürütmekte ve sağ görüşlü popülistler parlamentoya girmektedir. Alman Devleti ekonomik ve politik olarak Avrupa Birliği'ni domine etmekte ve mültecilerin kabulünü kısıtlamaktadır. Türkiye'de hükümete karşı olanlar zulüm görmekte ve bilim insanları toplumsal konularda fikir beyan ettikleri için işlerinden edilmektedir. Bu koşullar altında ülkemizdeki eleştirel psikoloji uygulamalarını tartışmak istiyoruz. Bu sebeple, içinde yaşadığımız ve çalıştığımız toplumsal durumların eleştirel analizini yapmakla kalmayıp, toplumsal ve politik koşulları görmezden gelerek onlara dokunmayan bir psikoloji yaklaşımını sorgulamak niyetindeyiz.

Ülkelerimizdeki koşullar ve deneyimler farklılık gösterse de ortak amaçlara sahibiz. Toplumsal Dayanışma için Psikologlar Derneği (TODAP), dünyanın herkes için yaşanılabilir olması ve mesleki bilgi ve uygulamanın bu amaçla kullanılmasını sağlamak için toplumsal dayanışmanın vazgeçilmez olduğunu vurgular. Psikologların toplumda ezilenden yana bir dayanışma sergilemesini savunurken, sadece toplumsal dayanışmayı değil aynı zamanda değişen ve dönüşen bir meslek anlayışı yaratmayı hedefler. Özne Araştırma ve Uygulamaları Topluluğu (GsFP) insanların etnisite, toplumsal cinsiyet ve inançlarına dayalı ayrımcılığı ve dışlanması destekleyen bir psikoloji anlayışını reddeder. GSFP uygulamalı psikososyal çalışmaları eleştirel bir perspektifle analiz eder ve "etkilenenlerin yararına" bir çalışma anlayışının gelişmesine katkıda bulunur.

Bu amaçların ruhuyla, düzenlediğimiz konferansta uluslararası değişim ve işbirliği yaratmayı umuyoruz.

Introduction

Science and politics are closely linked: a proof for this claim has again been provided by Turkish and German authorities, which deny our colleagues the right of departure or entry. Self-appointed saviors of the "Christian West" are campaigning against immigrants in Germany and right-wing populists are moving into parliaments. The German state dominates the European Union economically and politically and restricts the admission of refugees. In Turkey, opponents of the government are persecuted and scientists and academicians are kicked out from their jobs or imprisoned for speaking their minds on societal matters.

With these circumstances in mind, we want to discuss the practice of critical psychology in our countries. Not only the social conditions in which we live and work are to be critically analyzed in these discussions, but also a psychology which neglects social and political conditions and deems them unchangeable will be questioned.

Although the circumstances and experiences in our countries may differ, we share common goals: The Association of Psychologists for Social Solidarity (TODAP) »defines social solidarity as indispensable for a world livable for everyone and for an integrated occupational knowledge and practice. While engaging in solidarity with the oppressed people in the society, the psychologists do not only narrowly aim social solidarity but they also strive to generate an evolving and transforming profession.« The Society for Subject Research and Practice (GSFP) criticizes any psychology, as long as it does »lead to the exclusion and discrimination of people on the basis of their origin, gender or belief.« The GSFP analyzes »practical work in psychosocial care« and develops »concepts for working in the interests of those affected.«

In the spirit of these goals, we hope to stimulate international exchange and cooperation with this conference.

TODAP: www.todap.org

GSFP: <http://www.kritische-psychologie.de/verein>

Kontoverbindung/ Banka hesabi:

Gesellschaft für subjektwissenschaftliche Forschung und Praxis,
Berliner Sparkasse, IBAN: DE61 1005 0000 0190 6859 21, BIC:
BELADEBEXXX, Stichwort / Açıklama: Konferenzspende

Spendenbescheinigungen können bei Bedarf ausgestellt werden.
Gerekirse bağış makbuzu verilecektir.

Konferans Düzenleme Kurulu / Vorbereitungsteam

alfabetik sırayla / in alphabetischer Reihenfolge

İpek Demirok
Miray Erbey
Grete Erckmann
Maria Hummel
Leonie Knebel
Christian Küpper
Till Manderbach
Morus Markard
Anna-Maria Thöle
Can Önalan
Eileen Wengemuth
Michael Zander

Special thanks to:

Medine Yilmaz, Oliver Kontny, Çağlar Yazıcı, Ezgi Arıkan

in Kooperation mit der/ in cooperation with

Rosa-Luxemburg-Stiftung – Gesellschaftsanalyse und politische Bildung e.V.

.... işbirliğinde

Destekleyiciler / Unterstützer_innen

AStA Technische Universität Berlin / AStA Philipps-Universität Marburg / Bildungs- und Förderwerk der GEW im DGB e.V. / Deutsche Gesellschaft für Verhaltenstherapie e.V. / medico international e.V. / RefRat der Humboldt-Universität zu Berlin / StV Psychologie ÖH Klagenfurt/Celovec

İÇİNDEKİLER / INHALTSVERZEICHNIS

Konferans Programı / Konferenzprogramm.....	10
Almanca Özетлер / Abstracts auf Deutsch.....	17
Türkçe Özетлер / Abstracts auf Türkisch	35
İngilizce Özетлер / Abstracts auf Englisch.....	51
Marx'ın Feuerbach Tezleri / Die Feuerbach-Thesen von Marx....	58

Note:

Abstracts von deutsch- und türkischsprachigen Beiträgen liegen in beiden Sprachen vor. Für englischsprachige Beiträge liegen lediglich Abstracts auf Englisch vor.

Almanca ve Türkçe olacak sunumların iki dilde de özeti mevcuttur. İngilizce sunumların ise sadece İngilizce özetleri verilmiştir.

Abstracts of presentations in German and Turkish language are available in both languages. For English presentations, only English abstracts are available.

PROGRAM(M)

**Praxis der Kritischen Psychologie in
Deutschland und der Türkei**
**Almanya'da ve Türkiye'de eleştirel psikoloji
uygulamaları**
Praxis of Critical Psychology in Germany and
Turkey

24.-25.3.2018
Rosa-Luxemburg-Stiftung, Münzenbergsaal
Franz-Mehring-Platz 1, 10243 Berlin

Weitere Informationen:
www.kritische-psychologie.de/konferenz2018
Ayrıntılı bilgi için:
www.kritische-psychologie.de/konferenz2018/tuerkce
Further information:
<http://www.kritische-psychologie.de/konferenz2018/english>

24 Mart Cumartesi / Samstag, 24.03.		
10:00- 10:30	Eröffnung der Konferenz / Konferans Açılışı Leonie Knebel (GsFP) & Ipek Demirok (TODAP)	
Lectures	Eröffnungsvorlesungen / Açılış Dersleri Melek Göregenli (via sykpe) <i>Eleştirel Perspektiften Psikoloji Araştırması ve Uygulaması</i> Psychologische Forschung und Praxis aus einer kritischen Perspektive Doğa Eroğlu & Umut Şah <i>Teoriden Pratiğe Türkiye'de Eleştirel Psikoloji</i> Kritische Psychologie in der Türkei: Von der Theorie zur Praxis Morus Markard Das Theorie-Praxis-Problem in der Kritischen Psychologie <i>Eleştirel Psikolojide Kuram-Uygulama Sorunu</i>	
12:30- 13:45	Mittagessen / Ögle Yemeği	
Panels	Erstarken des Rechtspopulismus und der Kampf gegen politische Gewalt <i>Sağın Yükselişi ve Siyasi Şiddet ile Mücadele</i>	Psychosocial Support – Taking responsibility when the state does not care? (Seminarraum 1)
13:45- 15:45	Katrin Reimer-Gordinskaya Widersprüche in der Handlungsfähigkeit in rechtspopulistischen Formationen <i>Sağ Kanat Popülist Oluşumlarda Çelişkiler İçerisindeki Faillik</i>	Ipek Demirok The role of Psychosocial Support and Search for Justice on empowerment of women after Soma

	<p>Olga Selin Hünler <i>Popülist Sağ ve Sosyal Medyada Nefret Söylemi</i> Hassrede in den rechtspopulistischen Medien und in Social Media</p> <p>Gesa Köbberling Das Politische im (Psycho)Sozialen – Unterstützung von Betroffenen rechter und rassistischer Gewalt zwischen individuumsbegrenzter Hilfeleistung und politischer Intervention</p> <p><i>Bireysel Destek ve Politik Müdahale Arasında Sağ Kanat ve Irkçı Şiddet Kurbanlarına (Psiko)Sosyal Destekte Politik Meseleler</i></p> <p>Özgür Yurtsever <i>Suruç ve Ankara Saldırıları Sonrası Psikososyal Dayanışma Ağrı Deneyimleri</i> Erfahrungen des psychosozialen Solidaritätsnetzwerks nach den Bombenattacken in Suruç und Ankara</p>	<p>Mine Disaster</p> <p>Maria Hummel Medibüro Berlin Network for the Right to Health Care Assistance for all Migrants. Support in Solidarity means to Fight for Equal Social and Political Rights for Everyone</p> <p>Buket Kara A Critical Perspective on Psychosocial Interventions in War Regions</p> <p>Öznur Acıbe Psychosocial Support under Occupation: The Case of Palestine</p>
15:45- 16:15	Ara / Pause	

	Psychotherapie und Beratung unter den Bedingungen von Flucht und Migration Mülteci Akımı Koşullarında Psikoterapi ve Danışmanlık	Violence and Trauma in Therapy and Counseling (Seminarraum 1)
	Silvia Schriefers Behandlung von traumatisierten Geflüchteten – Kontextbedingungen und Auswirkungen auf die therapeutische Praxis <i>Travmatize Olmuş Mültecilerin Tedavisi – Bağlamsal Koşullar ve Terapi Uygulamasına Etkisi</i>	Aylin Ülkümen & Büşra Yalçınöz On women's violence experiences and empowerment/healing processes
Panels 16:15- 18:15	Yusuf Öntaş Die Situation der psychosozialen Unterstützungsversuche für die syrischen Flüchtlinge in der Türkei <i>Türkiye'de Suriyeli Göçmenlere Sağlanmaya Çalışılan Psiko-Sosyal Desteğin Durumu</i>	Ariane Brenssell & Luise Maier Contextualized trauma work: a participatory research with women counseling centers
	Anna-Maria Thöle Was haben psychologische Traumakonzepte mit rassistischen Diskursen / Denkweisen über Flüchtlinge zu tun? <i>Psikolojik Travma Anlayışlarının Mültecilerle İlgili Irkçı Söylemlerle/ Düşünce Biçimleriyle İlgisi Nedir?</i>	Boris Friele Psychotherapeutic and psychosocial group work with traumatically distressed asylum seekers
	Esin Erman	Sibel Atasayı Understanding "radicalisation" in its psychosocial and transcultural dimensions

	Rassismus- und Marginalisierungserfahrungen und ihre Reproduktion im therapeutischen Kontext <i>Irkçılık ve marginalleşme deneyimleri ve terapötik bağlamda yeniden üretimi</i>	
18:15- 18:45	Ara / Pause	
Evening Lecture 18:45- 19:45	Wolfgang Fritz Haug Die Feuerbach-Thesen von Karl Marx und ihre Bedeutung für die Kritische Psychologie <i>Feuerbach Üzerine Tezlerin Örneğinde Eleştirel Psikolojisinde Karl Marx'ın Önemi</i> Moderation: Morus Markard	

25 Mart Pazar / Sonntag, 25.03.	
Morning Lecture 11:00-12:00	Baran Gürsel: <i>Marksizm ve Psikanaliz Temelli bir Eleştirel Psikoloji Yaklaşımı Önerisi</i> Eine marxistische und psychoanalytisch fundierte kritische Psychologie
Panel 12:15-14:15	Kürt Sorunu / Kurdenfrage Deniz Akyıl <i>Anadili Türkçe Olmayan Çocuklarla Çalış(ama)mak: İmkanlar ve Sınırlılıklar</i> (Nicht) Arbeiten (können) mit Kindern, die türkisch nicht als Muttersprache sprechen: Möglichkeiten und Grenzen

	<p>Tebessüm Yılmaz <i>“Türk Sorunu” ve Kürt İsyani Yoluyla Türk Hakikat Rejimini Anlamak</i> <i>“Türkenfrage” und das Verstehen des türkischen Wahrheitsregimes durch den Kurdenaufstand</i></p> <p>İlham Yılmaz <i>İşkence ya da Politik Şiddete Uğramış İnsanlarla Psikososyal Çalışma ya da Psikoterapi</i> Psychosoziale Arbeit und Psychotherapie mit Menschen mit Folter- oder politischen Gewalterfahrungen</p> <p>Melis Uluğ (via skype) <i>Milletvekilleri, uzmanlar ve farklı etnik gruplar Kürt sorununu nasıl görüyor?</i> Wie sehen die Abgeordneten, Expert_innen und unterschiedlichen ethnischen Gruppen die Kurdenfrage?</p>
14:15–15:30	Öğle Arası/ Mittagspause
Panel 15:30-17:00	<p>Kritische Perspektiven auf Psychotherapie und Arbeit Psikoterapi ve Çalışma Yaşamına Eleştirel Yaklaşım</p> <p>Eser Sandıkçı <i>Eleştirel Psikoloji ve Emek / Kritische Psychologie und Arbeit</i></p> <p>Leonie Knebel Was tun Therapeut*innen, wenn sie eine Verhaltenstherapie mit emanzipatorischer Intention stärken wollen? <i>Terapistler, davranış terapisini özgürleştirici bir amaç ile güçlendirmek isterlerse ne yapar?</i></p>

	<p>Buket Kılıçer (via Skype) <i>Türkiye'de Feminist Aile Terapisi Çalışmaları</i> Feministische Familientherapien in der Türkei</p>
Close 17:00–18:00	<p>Reflexionen und Kommentare zur Konferenz <i>Konferans Üzerine Yorumlar ve Düşünceler</i></p> <p>Aysel Gürel & Michael Zander</p> <p>Abschlussdiskussion / Kapanış Tartışması Internationale kritisch-psychologische Kooperationen in der Zukunft <i>Gelecekte Uluslararası Eleştirel Psikoloji İşbirliği</i> Moderation: İpek Demirok & Leonie Knebel</p>

Ein kritischer Ansatz psychologischer Forschung und Praxis

Prof. Dr. Melek Göregenli* (İzmir Solidaritätsakademie)

Es gibt verschiedene Antworten auf die Frage ‚Was ist kritische Psychologie?‘. Man kann sich dieser Frage über auf verschiedenen Wegen annähern: von einer epistemologischen Kritik des gegebenen psychologischen Wissens, einer Kritik der Konstruktion von wissensgenerierenden Verfahren und der Lebensweltentsprechung dieses Wissens. In den wissensgenerierenden Verfahren spielt die Positionierung des/der Forscher/in eine ebenso große Rolle wie die Einordnung der Forschungsergebnisse. Im Rahmen dieser Präsentation werde ich als Sozialpsychologin zum einen kritisch gegenüber dem bestehenden psychologischen Wissen argumentieren und zum anderen meine Erfahrungen darüber teilen, wie ich mich selbst und die Funktion des Wissens in meiner Forschung verorte. Als eine sozialistische Akademikerin und Dozentin, die in der Türkei lebt und arbeitet, werde ich über meine Bestrebungen berichten, sowohl den gängigen Weg psychologischer Wissensproduktion in Frage zu stellen als auch die Welt zu begreifen und sie im Sinne der Unterdrückten zu verändern.

*Video Konferenz

Kritische Psychologie in der Türkei: Von der Theorie zur Praxis

Umut Şah (İstanbul Arel Universität/ Psycholog_innen für soziale Solidarität)

Doğa Eroğlu (Psycholog_innen für soziale Solidarität)

In diesem Vortrag sollen die historische Entwicklung und die aktuelle Situation der "kritischen Psychologie" in der Türkei dargestellt werden. Vor diesem Hintergrund soll zunächst

vermittelt werden, in welchem historischen Prozess sich die kritische Psychologie in der Türkei entwickelt und diversifiziert hat. Im Anschluss soll die aktuelle Situation bewertet werden. In diesem Zusammenhang sollen verschiedene theoretische und praktische Arbeiten sowie aktuelle Diskussionen aus dem Kontext der kritischen Psychologie in der Türkei diskutiert werden. So soll ein Gesamtbild der kritischen Psychologie in der Türkei gezeichnet werden.

Das Theorie-Praxis-Problem in der Kritischen Psychologie

Prof. Dr. Morus Markard (Freie Universität Berlin)

Der erste Text, den Klaus Holzkamp auf seinem Weg zur Kritischen Psychologie schrieb, hat den Titel „Zum Problem der Relevanz psychologischer Forschung für die Praxis“. Die Frage nach der Bedeutung psychologischer Theorie für psychologische Praxis ist natürlich älter als Kritische Psychologie. Spezifisch für diese wurde aber, dass sie das Theorie-Praxis-Problem nicht nur auf die Relation von (statistisch orientierter) Grundlagenforschung und (einzelfallbezogener) Praxis bzw. auf das problematische Verhältnis nomothetischer und idiographischer Tradition bezieht, sondern auf die Frage (personaler) emanzipatorischer Entwicklung in der bürgerlichen Gesellschaft. In seiner 1983 erschienenen „Grundlegung der Psychologie“ schrieb Klaus Holzkamp dazu: Die zur Kritischen Psychologie führende Psychologiekritik war „keine bloß ‚einzelwissenschaftliche‘ Angelegenheit, sondern hatte eine politische Stoßrichtung gegen die Psychologie als Anpassungs- und Herrschaftswissenschaft“ (S. 25). Und: Kritische Psychologinnen / Psychologen sähen sich vor der „in der bürgerlichen Gesellschaft strukturell niemals endgültig lösbarer Aufgabe, eine radikal gesellschaftskritische Position mit einer berufsqualifizierenden Ausbildung [und damit auch beruflichen

Praxis, M.M.] im üblichen Sinne ... zu verbinden“. Damit sind Ausgangsproblem und Grundtenor kritisch-psychologischer Praxisforschung bestimmt, nämlich: diese Forschung mit Psychologiekritik und –entwicklung zu verbinden, und zwar aus der subjektiven Notwendigkeit von Psychologinnen / Psychologen heraus, eine den eigenen wissenschaftlichen und politischen Ansprüchen genügende Praxis entwickeln zu wollen und gleichzeitig zu wissen, dass dies eben eine endgültig nicht lösbare Aufgabe ist. In meinem Beitrag will ich darstellen, wie wir an dieser Aufgabe theoretisch und praktisch gearbeitet haben und arbeiten.

Widersprüche in der Handlungsfähigkeit in rechtspopulistischen Formationen

Prof. Dr. Katrin Reimer-Gordinskaya (Hochschule Magdeburg-Stendal)

Bis vor wenigen Jahren schien es, als ob der Rechtspopulismus in Europa lediglich in Deutschland keinen Fuß fassen konnte. Wenngleich diese Sichtweise langfristig betrachtet ohnehin korrekturbedürftig ist, bleibt doch unbestritten, dass sich die Qualität des Rechtspopulismus des bzw. im Neoliberalismus mit dem Aufstieg der „Alternative für Deutschland“ verändert hat. In diesem Beitrag wird diese jüngste Form des hiesigen Rechtspopulismus skizziert, um vor diesem Hintergrund die Hauptfragestellung unseres Theorie-Praxis-Projekts zu entfalten: wer die heterogene Basis der AfD bildet, welche miteinander vermittelten biografischen und historisch-politischen Entwicklungen das Angebot der AfD als attraktiv erscheinen lassen, und an welchen Widersprüchen dieser Form von Handlungsfähigkeit linke Praxis ansetzen kann. Der Beitrag geht auf konzeptionell-methodologische Grundlagen des Projekts ebenso ein wie auf empirische Befunde.

Hasserfüllte Äußerungen von Rechtspopulisten im Social Media

Olga Selin Hünler (Universität Bremen)

Durch die Verbreitung des Internets im Alltag steigt auch die Social-Media-Nutzung. Diese neuen Möglichkeiten der freien Meinungsäußerung und deren Verbreitung werden von vielen Menschen und Gruppen genutzt. Auch Rechtspopulisten greifen diese Möglichkeiten auf und verbreiten ihre hasserfüllten Nachrichten. Ihre Botschaften an und Äußerungen über andere Menschen und Gruppen sind eine Absage an Toleranz und Humanität. Ihre Wut und ihre Hetze erhält eine neue öffentliche Plattform.

Social-Media-Nutzer_innen werden täglich u.a. mit religiösem Fanatismus, Rassismus, Hass auf Menschen mit anderen politischen Ansichten und auf Migrant_innen, mit Homophobie und Transphobie konfrontiert. Auf der ganzen Welt gewinnen die rassistischen und feindseligen Ansichten von Rechtsextremisten, Rechtspopulisten, oder wie auch immer sie noch genannt werden, auch durch Social-Media-Plattformen zunehmend weitere Verbreitung. Die neuen Sozialen Medien stellen also mittlerweile auch eine große Plattform für hasserfüllte Meinungen dar.

Das Ziel dieser Präsentation ist es, den Schutz und den Widerstand betroffener Bevölkerungsteile vor Angriffen und gegen sie, die auch über Social-Media-Plattformen vorgetragen und lanciert werden, mit Beispielen aus dem Alltag zu diskutieren.

Das Politische im (Psycho)Sozialen – Unterstützung von Betroffenen rechter und rassistischer Gewalt zwischen individuumsbezogener Hilfeleistung und politischer Intervention

Prof. Dr. Gesa Kötterling (Evangelische Hochschule Freiburg)

Hate crimes – so werden Taten mit einem rassistischen, homophoben, sozialdarwinistischen oder antisemitischen Motiv im englischsprachigen Raum genannt – sind Botschaftstaten. Ihr Zustandekommen und ihre Wirkung sind nur im Kontext gesellschaftlicher Bedingungen und Bedeutungen zu verstehen. So haben in Zeiten rechtspopulistischer Mobilisierung gegen (Flucht)Migration Angriffe gegen Geflüchtete Konjunktur. Betroffene und andere gesellschaftliche Akteure interpretieren die Gewalt und ihre jeweiligen Möglichkeiten im Umgang ihr in diesem politischen Kontext. Am Beispiel von Beratungsstellen für Betroffene rechter und rassistischer Gewalt in ostdeutschen Bundesländern wird herausgearbeitet, wie Betroffene in ihren individuellen Bewältigungsprozessen unterstützt werden können. Das Beratungsangebot zeichnet sich durch den Anspruch aus, individuelle Unterstützung und politische Praxis gegen Rassismus und Rechtsextremismus zu verbinden. Es wird diskutiert, welche Möglichkeiten, aber auch Widersprüche und Schwierigkeiten sich durch die konzeptionelle und praktische Verbindung von individuumsbezogener und politischer Problembearbeitung ergeben.

Die Erfahrungen des Psychosozialen Solidaritätsnetzwerks nach den Anschlägen von Suruç und Ankara

Özgür Yurtsever (Psycholog_innen für soziale Solidarität)

Auf circa 300 Menschen, die dem Aufruf der Sozialistischen Jugendgruppen folgend zum Wiederaufbau von Kobane nach Suruç gekommen waren, wurde ein Selbstmordanschlag verübt. Bei diesem Anschlag verloren 32 Jugendliche ihr Leben, über 100 wurden verletzt. Betroffene und Augenzeug*innen des Anschlags von Suruç sowie Angehörige von dabei Verletzten und Getöteten sowie sieben zivilgesellschaftliche Organisationen gründeten am 07.08.2015 zunächst das Psychosoziale Solidaritätsnetzwerk Suruç, welches im Anschluss an den Anschlag auf die Friedensdemonstration [in Ankara] am 10. Oktober 2015 in Psychosoziales Solidaritätsnetzwerk (PSDA) unbenannt wurde.

Die Aktivitäten des Netzwerks werden von im Bereich der „psychischen Gesundheit“ tätigen Psycholog*innen, Psychiater*innen und Sozialarbeiter*innen gemeinsam durchgeführt. Vor allem die Diskussion der Herangehensweisen der verschiedenen Professionen, aber auch die Perspektiven der Mainstream-Psycholog*innen und der kritischen Psycholog*innen, ja sogar zwischen verschiedenen kritischen Psycholog*innen, haben unterschiedliche Sichtweisen zu Tage gefördert.

Sind die durchgeführten Aktivitäten Solidarität oder Unterstützung? Ist es möglich solidarisch zu sein, ohne selbst der Opposition anzugehören? Bis wohin geht kostenlose Therapie? Kann eine Psycholog*in eine politische Haltung zum Ausdruck bringen? Kann eine Psycholog*in sowohl Hausbesuche als auch Therapie machen? Die Erfahrungen des PSDA haben einige theoretische und praktische Fragen aufgeworfen, über welche die Psycholog*innen in der Türkei nachdenken sollten.

Behandlung von traumatisierten Geflüchteten – Kontextbedingungen und Auswirkungen auf die therapeutische Praxis

Silvia Schriefers (Bundesweite Arbeitsgemeinschaft der psychosozialen Zentren für Flüchtlinge und Folteropfer BAfF e.V.)

Viele Geflüchtete, die in Deutschland ankommen und Schutz suchen, haben schwerwiegende Erfahrungen von Gewalt und Verlust erlitten. Psychotherapeutische Angebote zur Bewältigung dieser Erfahrungen und damit verbundener psychischer Belastungen erhalten in dieser Situation hohe Aufmerksamkeit. Zugleich treffen Geflüchtete nach wie vor auf viele Barrieren im Zugang zu Angeboten der gesundheitlichen Versorgung. Ihre Lebenssituation ist häufig von Diskriminierung und Exklusion bestimmt. Sicherheit und Stabilität in den Lebensbedingungen ist für viele Geflüchtete schwer zu erreichen, in Folge dessen sind die Möglichkeiten, die Belastungen und Schwierigkeiten zu bewältigen, häufig eingeschränkt. Zugleich entwickelte sich mit den schutzsuchenden geflüchteten Menschen auch ein neuer Markt. Es wurden neue Therapieangebote und Verfahren entwickelt, die Wirksamkeit versprechen und miteinander konkurrieren. Was bedeutet in diesem Kontext „Trauma“? Welche Bedeutung hat der Kontext für die therapeutische Praxis? Wie müssen die therapeutischen Angebote unter den aktuellen Bedingungen ausgestaltet sein, um bedarfsgerecht und damit wirksam zu sein?

Die Situation der psychosozialen Unterstützungsversuche für die syrischen Flüchtlinge in der Türkei

Yusuf Öntaş (Psycholog_innen für soziale Solidarität)

Seit dem Ausbruch des Bürgerkrieges in Syrien 2011 flüchteten bis heute nach offiziellen Zahlen 3,5 Millionen Menschen in die Türkei. Der türkische Staat erwartete diese Migrationsbewegung nicht bzw. er erwartete, dass sie von kurzer Dauer sein werde, und versuchte die psychosoziale Unterstützung der Geflüchteten im Rahmen einer Verordnung über temporären Schutz zu realisieren. Die Probleme, die der Staat bei diesen Versorgungsstrukturen aussparte oder die er nicht lösen kann bzw. konnte, werden analysiert. Die Probleme und Grenzen, auf die NGOs stoßen, die versuchen, die Lücken, die der Staat bei der Versorgung der Geflüchteten lässt, mit der Hilfe internationaler Fonds zu füllen, sowie die Situation der Mitarbeiter dieser NGOs werden thematisiert. Beobachtungen zur Wahrnehmung der psychosozialen Unterstützungsangebote seitens der in der Türkei lebenden Geflüchteten sowie zu den Problemen beim Zugang zu den Angeboten und bei möglichen Lösungswegen, werden erörtert.

Was haben psychologische Traumakonzepte mit rassistischen Diskursen / Denkweisen über Flüchtlinge zu tun?

Anna-Maria Thöle (Psychotherapeutin i.A., Doktorandin Charité)

Dass auch Psychologen und Psychotherapeuten nicht davor gefeit sind, rassistische Diskurse über Flüchtlinge zu nutzen, mag banal erscheinen. Dennoch ist dies ein weitestgehend tabuisiertes Forschungsgebiet. Das mag u. a. an (Mainstream-) Rassismusdefinitionen liegen, die in „gute Nichtrassisten“ und

„böse Rassisten“ unterteilen, Rassismus also als personale Schuldfrage bestimmen. Verstehen wir Rassismus jedoch „als ein System von Diskursen und Praxen, die historisch entwickelte und aktuelle Machtverhältnisse legitimieren und reproduzieren“ (Rommelspacher) ist weniger die Frage relevant, wer rassistische Diskurse nutzt, sondern warum und auf welche Weise es in einem spezifischen Kontext zur Heranziehung rassistischer Diskurse kommen kann. In meinen Vortrag möchte ich v. a. auf die Rolle von psychologischen Traumakonzepten für die Verwendung von rassistischen Diskursen in der psychotherapeutischen Behandlung von Flüchtlingen eingehen. Meine These ist, dass psychologische Traumatheorien die Verwendung rassistischer Diskurse in der psychotherapeutischen Behandlung von Flüchtlingen begünstigen können. Anhand von im Rahmen meiner Promotionsarbeit geführten qualitativen Interviews mit niedergelassenen Psychotherapeuten, in denen sich rassistische Denkweisen über Flüchtlinge fanden, zeige ich die Verstrickung von psychologischen Traumatheorien und rassistischen Denkweisen auf.

Rassismus- und Marginalisierungserfahrungen und ihre Reproduktion im therapeutischen Kontext

Esin Erman (Psychotherapeutische Praxis)

Im Diskurs um „inter“- oder „transkulturelle“, bzw. „kultursensitive“ Psychotherapie wird der Fokus meist auf die unterstellte „kulturelle Andersartigkeit“ der „Patient*innen“ gelegt, denn meist werden Angehörige marginalisierter Gruppen eher in der hilfesuchenden als in der helfenden Gruppe verortet. Mit Hilfe „interkultureller Kompetenz“ soll diese Andersartigkeit auf Therapeut*innenseite verstanden und so ihrer „Fremdheit“ entledigt werden. Die psychotherapeutische Handlungsfähigkeit

soll damit verbessert, die Patientin zur Auseinandersetzung mit ihrem eigenen kulturellen Bezugsrahmen ermutigt werden. Damit bleibt aber der Bezugsrahmen spezifischer Erfahrung reduziert auf bestimmte kulturell unterlegte, bei der Anderen verortete Besonderheiten. Gleichzeitig werden gesellschaftliche, rassistische Ausgrenzungsmechanismen der Veränderung, Ausgrenzung, Diskriminierung dethematisiert, bleiben ausgeblendet. Letztlich wird somit ein Ungleichgewicht in der Verteilung von Macht und Privilegien reproduziert und festgeschrieben.

In der konkreten psychotherapeutischen Beziehung wiederholt sich damit oft die Erfahrung der Veränderten, Rassismuserfahrung nicht als eigene, spezifische und vom Bezugsrahmen des Therapeuten/der Therapeutin ggf. abweichende Erfahrung gewürdigt zu sehen. Stattdessen wird die Erfahrung rassistischer Ausgrenzung, Diskriminierung oder direkter rassistischer Gewalt dekontextualisiert, bagatellisiert, umgedeutet oder als solche gänzlich in Frage gestellt. Die Verantwortung wird implizit oder explizit bei der von Rassismus betroffenen Person verortet, die eigene, gesellschaftliche Verortung als Angehörige einer machtvollen Gruppe und die Konfrontation mit eigener Verantwortung und Schuld bleiben abgewehrt. So wiederholt sich im therapeutischen Kontext die kränkende und krank machende Erfahrung, dass die eigene spezifische Betroffenheit von realer rassistischer Erfahrung in Frage gestellt wird.

Im Vortrag soll die Bedeutsamkeit der Anerkennung spezifischer rassistischer Erfahrung für ein als vertrauensvoll und hilfreich erlebtes therapeutisches Bündnis, aber auch als Voraussetzung für die Aufarbeitung und die Verbesserung eigener Handlungsfähigkeit in einem potentiell rassistischen Umfeld hervorgehoben werden.

Die Feuerbach-Thesen von Karl Marx und ihre Bedeutung für die Kritische Psychologie

Prof. em. Dr. Wolfgang Fritz Haug (Berliner Institut für kritische Theorie)

Die Kürze dieses Textes steht im umgekehrten Verhältnis zu seiner Bedeutung. Er enthält nicht weniger als den Quellcode der marxschen Theorie. Engels hat ihn Jahre nach Marxens Tod in einem Notizbuch zwischen Bücherlisten und häuslichen Besorgungen entdeckt. Der Funke dieser Thesen zündete unmittelbar nach ihrer Erstveröffentlichung in Italien bei Antonio Labriola, der darin das Programm der Philosophie der materialistischen Geschichtsauffassung erkannte. Labriola prägte den Begriff der Philosophie der Praxis und begründete damit die marxistische Philosophie. In vielen Linien des Marxismus und weit über diesen hinaus wirkte dieser Funke weiter, im stalinistisch versteinerten Marxismus untergründig. Besonders zündete er – ein Vierteljahrhundert nach Labriolas Tod – bei Antonio Gramsci, der sich im faschistischen Gefängnis, nach der Niederlage der Revolution im Westen, dieses Programm zueigen machte.

Nicht um diese Wirkungsgeschichte geht es im Vortrag, sondern darum, nach weiterwirkenden und noch immer unausgeschöpften Impulsen der Thesen für Theorie und Praxis heute zu fragen. Die Brücke zur Kritischen Psychologie benennt eine wiederum enorm folgenreiche These, die in Klaus Holzkamps Grundlegung der Psychologie auftaucht: Nicht, wie Marx denkt, die Arbeit, sondern die Handlungsfähigkeit ist das erste Lebensbedürfnis der Menschen, erklärt er dort. Damit ist das große Thema der Kritischen Psychologie und zugleich das gesellschaftlich handlungsfähige Individuum als ihr Ziel benannt. Dem vieldeutigen Begriff des Subjekts ist dieser Gehalt kritisch abzugewinnen.

Vorschlag eines kritisch-psychologischen Ansatzes auf der Grundlage von Marxismus und Psychoanalyse

Baran Gürsel (Psycholog_innen für soziale Solidarität)

Kritische Psychologien kritisieren die individualistische Art und Weise, auf die Psychologie als Disziplin arbeitet, und die von ihr erzeugte Trennung von Individuum und Gesellschaft auf faktischer und konzeptueller Ebene. In ihrer Kritik sind sie auf verschiedene Sozialtheorien angewiesen, gesellschaftliche Machtbeziehungen werden im Lichte verschiedener Analysen betrachtet. Damit können kritische Psychologien als gemeinsame Räume betrachtet werden, die erzeugt werden durch die Verbindung einer Kritik psychologischen Wissens und psychologischer Praxis mit einer Kritik gesellschaftlicher Machtverhältnisse. Das Problem, wie diese zwei Kritiken die diese Räume erzeugen sollten, miteinander kombinierbar sind, stellt eine wichtige Debatte dar. In dieser Präsentation möchte ich thematisieren, wie Marxismus und Psychoanalyse in einen Dialog treten können und so die Grundlage für einen Theorieansatz bilden, der sich sowohl mit der Mainstream-Psychologie, als auch mit gesellschaftlichen Machtverhältnissen kritisch auseinandersetzt. Zusätzlich möchte ich diskutieren, wie Klaus Holzkamps Konzept der Handlungsfähigkeit mit dieser theoretischen Verbindung in Beziehung gebracht werden kann. In dieser Auseinandersetzung werde ich - während ich die Aspekte beachte, die diese Verbindung ermöglichen – auch eine Idee präsentieren, wie ein Dialog zwischen Marxismus und Psychoanalyse über die Beziehung von „Individuellem“ und „Gesellschaftlichem“, von „Subjektivität“ und „Objektivität“ sowohl zur kritischen Psychologie, als auch zu unserer Analyse der gesellschaftlichen Verhältnisse beitragen kann.

(Nicht) Arbeiten (können) mit Kindern, die türkisch nicht als Muttersprache sprechen: Möglichkeiten und Grenzen

Deniz Akyıl (Psycholog_innen für soziale Solidarität)

Immer wenn wir die Muttersprache eines Kindes geringschätzen, geringschätzen wir ebenfalls dessen ethnische Identität, Persönlichkeit und Kultur. Was füllt stattdessen die tatsächliche und konkrete Leere derjenigen, die herausgerissen wurden aus dem erwarteten Verlauf der Kindheit und Jugend? Was passiert letztendlich mit beiläufigen alltäglichen Erfahrungen einer „normalen“ Kindheit; mit Aggressionen, Lachen, Spielen oder Identifikation?

In diesem Beitrag werden aus der Perspektive kritischer Psychologie Erfahrungen mit Psychotherapie und der Anwendung von IQ- und Persönlichkeitstest bei Kindern zur Diskussion gestellt, deren Muttersprache nicht Türkisch ist und die vor allem in einem Lebensumfeld aufwachsen, in dem das Sprechen ihrer Muttersprache von staatlicher Seite nicht gefördert wird.

“Türkenfrage” und das Verstehen des türkischen Wahrheitsregimes durch den Kurdenaufstand

Tebessüm Yilmaz (Humboldt Universität zu Berlin)

Die Türkische Republik formierte sich um die Ideologien des ‘Türkischen Nationalismus’, der ‘Westlichkeit’ und des Reformismus. Als konstitutiv nahm sie eine „türkisch sunnitisch muslimische“ ethnische Identität an, in deren Folge sie versuchte, verschiedene ethnische und religiöse Gruppen zu assimilieren, zu ignorieren oder zu vernichten. Dies ist noch heute wirksam. In Verbindung mit jeweils aktuellen Ereignissen wurde der Widerstand in Bakur (Nordkurdistan) als Bedrohung eines

modernen und säkularen Nationalstaats verstanden. Identitätsfragen nahmen in den 1980er Jahren zu und richteten sich repressiv gegen die kurdische Bewegung. Nach dem Militärputsch 1980 wurde die kurdische Sprache selbst die Verwendung des Wortes „kurdisch“, per Gesetz verboten. Seit dem ersten bewaffneten Angriff der PPK im Jahre 1984 wurde die Kriminalisierung der kurdischen Aufstandsbewegung zur zentralen Richtlinie innerhalb des türkischen Wahrheitsregimes. In den 1990er Jahren wurden Kurd_innen extremer staatlicher Gewalt ausgesetzt. Sas kollektive Schweigen, welches die staatliche Brutalität begleitete, normalisierte die Gewalt und vertiefte das Trauma. Folglich sind die Auseinandersetzung mit der und die Durcharbeitung der Vergangenheit (und der Gegenwart) unverzichtbar für einen Versöhnungs-/Aussöhnungsprozess. Damit würden wir einerseits den Normalisierungsprozess des Krieges dekodieren, andererseits würden wir den Weg frei machen für andere „Wahrheits“-Erzählungen. Schließlich kann eine wiedergutmachende und ausgleichende Gerechtigkeit, die auf gesellschaftlichen Frieden angewiesen ist, nur durch Verständigung und die Dekonstruktion existierender „Wahrheitsregimes“ erreicht werden.

Wie sehen die Abgeordneten, Expert_innen und unterschiedlichen ethnischen Gruppen die Kurdenfrage?

Özden Melis Uluğ (University of Massachusetts Amherst, Department of Psychological and Brain Sciences)

Viele Gesellschaften in verschiedenen Teilen der Welt erleb(t)en schwer zu bewältigende Konflikte. Die Menschen, die in diesen Gesellschaften leben und unter diesen Konflikten leiden, schaffen und erarbeiten sich Narrative, um diese Konflikte zu verstehen und zu deuten. Diese Narrative haben einen wichtigen Einfluss auf den Verlauf dieser Konflikte.

Das laufende und hier vorgestellte Projekt nähert sich dem Kurdenkonflikt in der Türkei auf Basis des Analyseschemas von Entman (1993), welches vier Bereiche umfasst: a) Problemdefinition, b) kausale Deutung, c) moralische Bewertung, d) Handlungsempfehlung. In der ersten Phase wurde die Q-Methode - eine Methode, um sozial geteilte Narrative freizulegen – verwendet, um die Narrative der Abgeordneten und der Experten (mit anderen Worten, der „Elite“) und von Laien zu verstehen. Nachdem jedes Sample getrennt analysiert und detailliert betrachtet wurde, wurde eine weitere Analyse durchgeführt, um Gemeinsamkeiten und Unterschiede zwischen den verschiedenen Samples sichtbar zu machen. Die Ergebnisse zeigen alternative Strategien der Konfliktbewältigung als Teil der verschiedenen Narrative auf. In einer zweiten Phase wurde auf Basis der Ergebnisse der zweiten Analyse eine Folgebefragung durchgeführt, um die Beziehung zwischen Konfliktverständnis, bevorzugter Konfliktlösungsstrategie und Einstellung gegenüber Aussöhnungsprozessen zu beleuchten. Im Allgemeinen sollen die Bedeutung verschiedener Narrative, von Unterschieden und Gemeinsamkeiten innerhalb und zwischen den Konfliktparteien, die Brauchbarkeit der Q-Methode für das Verständnis von Konflikt-Wahrnehmungen sowie Implikationen für Konfliktlösung und Aussöhnung diskutiert werden.

Psychosoziale Arbeit oder Psychotherapie mit Menschen mit Folter- oder politischen Gewalterfahrungen

İlham Yılmaz (Psycholog_innen für soziale Solidarität)

In diesem Beitrag wird die Arbeit mit Individuen und Gruppen, die innerhalb der in den letzten Jahren ansteigenden Kriegs- und Konfliktentwicklungen politischer Gewalt und Folter ausgesetzt waren, aus einer kritisch-psychologischen Perspektive diskutiert. Dazu wird über die Grenzen und Möglichkeiten des

psychologischen Wissens, in gesellschaftliche Prozesse eingreifen zu können, diskutiert. Im Rahmen der Frage: "Wo kann die Psychologie im Angesicht von sich ausbreitender Trauer, traumatischen Erlebnissen und Zwangsmigration verortet werden?" werden die Auswirkungen von Krisenherden und Blockaden in der Türkei analysiert. In Kriegsgebieten bedeutet psychosoziale Arbeit die Arbeit mit Verlorenen.

Es soll vor allem versucht werden, das Thema aneinigen Beispielen bzw. beispielhaften Ereignissen zu verdeutlichen: Mit Beispielen von psychologische Prozessen in traumatischen Momenten und Momenten der zunehmenden Trauer, die nicht ausreichend verarbeitet werden kann, von unaufgeklärte Morden, Massengräbern und zur Schau gestellten Leichen sowie von Psycholog*innen, die Menschen, die derart unerträglichen Situationen ausgeliefert waren, zu helfenversuchen. In solchen Zeiten überhaupt als Psycholog*in zu arbeiten, bzw. mit welchen Begriffen welche Arbeit geleistet wird, wird mehr denn je in Frage gestellt. Die Differenzen zwischen dem Mainstream bzw. dem (vor)herrschenden Wissen und lokalem sowie kritischem Wissen werden zum Thema gemacht.

Die Arbeit für psychische Gesundheit, die den Bedarf an psychologischer Unterstützung deckt, wenn es keinen Weg gibt, zu trauern, die Toten zu beerdigen, die Toten in einem inneren Prozess zu verabschieden, muss in ihrem politischen und geschichtlichen Zusammenhang betrachtet werden. Gegenüber bloßer „Notwendigkeit“ problematisiert diese Arbeit die begrifflichen Werkzeuge, mit denen die Psychologie arbeiten kann.

Kritische Psychologie und Arbeit

Eser Sandıkçı (Psycholog_innen für soziale Solidarität)

Wie problematisiert die Mainstream-Psychologie Arbeit? Hat die kritische Psychologie einen Ansatz zur Frage der Arbeit? Werden die Auswirkungen der heutigen Arbeitsbeziehungen auf die Psyche des Menschen innerhalb der Psychologie angemessen thematisiert? Wie bewältigen die Arbeiter*innen die Zerstörungen, welche die heutigen Tätigkeiten bewirken? In diesem Beitrag wird die Beziehung zwischen Arbeit und Psychologie mit Hilfe der Konzeptualisierungen "Psychopathologie des/der Arbeitenden" und "Psychodynamik des/der Arbeitenden" diskutiert.

Was tun Therapeut*innen, wenn sie eine Verhaltenstherapie mit emanzipatorischer Intention stärken wollen?

Leonie Knebel (Psychotherapeutin, Zentrum Überleben)

Ausgehend von der ambulanten verhaltenstherapeutischen Praxis in Deutschland werden Überlegungen angestellt, wie Therapeut*innen emanzipatorische Potentiale ihrer Tätigkeit nutzen können. Grundlage dafür sind Ergebnisse einer qualitativen Prozessstudie, die fünf Therapien über ein bis zwei Jahre (2013-2016) mit problemzentrierten Interviews von Psychotherapeutinnen und ihren depressiven Klienten begleitet hat. In der Präsentation wird nachzeichnet, wie die Therapeutinnen gesellschaftliche Bedingungen depressiver Leidenszustände mitgedacht und vermittelt haben, wie sie die therapeutische Begegnung gestaltet haben, welche Potentiale der integrativen Verhaltenstherapie sie aufgegriffen haben und was aus ihrer Sicht Grenzen und „Nebenwirkungen“ ihres Tuns waren?

Feministische Familientherapie-Studie in der Türkei

Buket Kılıçer (Psycholog_innen für soziale Solidarität)

Der Paar- und Familientherapie-Ansatz wurde unter vielen Aspekten feministischer Kritik ausgesetzt. Daraus entstand eine neue Perspektive, die feministische Familientherapie (FFT) genannt wurde. Die FFT sollte nicht als eine Schule mit eigenen Praktiken und Techniken gesehen werden, sondern vielmehr als eine Perspektive, die sich auf die Machtgleichheit zwischen den Geschlechtern konzentriert, auf die Gleichheit der Werte in der Therapie, sowie darauf, die Erfahrungen der KlientInnen als gleichermaßen wertvoll zu erachten – gespeist von feministischen Theorien bei der Arbeit mit Paaren und Familien. Insbesondere in westlichen Ländern gibt es wichtige Literatur zur feministischen Familientherapie, und es werden FFT-Supervisionen durchgeführt. In der Türkei jedoch gibt es im Zuge der Verbreitung der Ausbildung in Familientherapie/-beratung – sei es an Universitäten, sei es an privaten Instituten – in den letzten 10 Jahren sehr wenige Beiträge über Familientherapie im Kontext feministischer Kritik. In dieser Präsentation soll eine Debatte über die Umsetzung von FFT und über die Wichtigkeit der Übernahme feministischer Werte durch TherapeutInnen in unserer heutigen Gesellschaft bei der Arbeit mit Paaren und Familien angeregt werden. Darüber hinaus ist ein weiteres Ziel, eine Debatte darüber zu eröffnen, warum im türkischen Raum die feministische Familientherapie 50-60 Jahre später als in westlichen Ländern auf die Tagesordnung der TherapeutInnen kam, und damit verbunden über die soziale Struktur sowie die Auswirkungen der Frauenrechtsbewegung in der Türkei.

Eleştirel Perspektiften Psikoloji Araştırması ve Uygulaması*

Prof. Dr. Melek Göregenli (İzmir Dayanışma Akademisi)

Eleştirel psikoloji nedir sorusuna verilebilecek pek çok yanıt var. Verili psikoloji bilgisinin epistemik eleştirisinden, bilgi üretim süreçlerinin inşasına ve üretilen bilginin hayatı karşılığının ne olduğuna kadar geniş bir yelpaze içinde bir yerde durmak mümkün. Bu üretim sürecinde psikoloji araştırmasının sonuçlarının nerede durduğu kadar araştırmacının kendisini nerede konumlandırdığı da önemli. Bu sunumda, bir sosyal psikolog olarak, verili psikoloji bilgisine eleştirel yaklaşırken, psikoloji bilgisini üretme sürecinde kendimi ve bilginin işlevini nasıl konumlandırdığımı paylaşmaya çalışacağım. Türkiye'de yaşayan ve çalışan bir sosyalist akademisyen ve öğretmen olarak, bilgi üretme süreçlerinde hem psikoloji bilgisini üretme sürecinin anaakım yollarını sorgulamanın hem de hayatı anlama ve ezilenler lehine dönüştürme çabasına katkıda bulunmanın imkanlarına ilişkin arayışlarımı paylaşacağım.

*Video konferans

Teoriden Pratiğe Türkiye'de Eleştirel Psikoloji

Umut Şah (İstanbul Arel Üniversitesi, Toplumsal Dayanışma için Psikologlar Derneği, TODAP)

Doğa Eroğlu (Toplumsal Dayanışma için Psikologlar Derneği, TODAP)

Bu sunumda, Türkiye'deki "eleştirel psikoloji"nin tarihsel seyrine ve güncel durumuna ilişkin bir aktarım yapılacaktır. Bu kapsamında, öncelikle eleştirel psikolojinin Türkiye'de nasıl şekillendiği, geliştiği ve çeşitlendiğine dair tarihsel süreç aktarılacaktır. Ardından, güncel duruma dair bir değerlendirme

yapılacaktır. Bu çerçevede, güncel olarak, Türkiye'de eleştirel psikoloji kapsamında ele alınabilecek teorik ve pratik çalışmalarдан ve yürütülen tartışmalardan söz edilecektir. Böylece Türkiye'deki eleştirel psikolojinin genel bir panoraması sunulmuş olacaktır.

Eleştirel Psikolojide Kuram-Uygulama Sorunu

Prof. Dr. Morus Markard (Freie Universität Berlin)

Klaus Holzkamp'ın eleştirel psikoloji yolunda yazdığı ilk metin „Psikoloji Araştırmalarının Uygulamada Geçerliliği Sorunsal Üzerine“ başlığını taşımaktadır. Psikoloji kuramlarının uygulama açısından anlamlılığı meselesi, şüphesiz ki eleştirel psikolojiden daha eskidir. Bununla birlikte Holzkamp'ın metni kuram-uygulama sorununa yalnızca (istatistik odaklı) temel araştırma ve (vaka bazlı) uygulama arasındaki ilişki (nomotetik ve idiografik gelenekler arasındaki sorunlu ilişki) açısından değil, sivil toplumun (kişisel) özgürlüklerde ilerlemesi bağlamında da yaklaşır. Holzkamp 1983'teki „Psikolojinin Temelleri“ eserinde şunu belirtir: eleştirel psikolojinin öncülüklüğü ettiği psikoloji eleştirisi yalnızca ‚münferit bilimlerin‘ meselesi değildir, aynı zamanda bir uyum sağlama ve hükmeye bilimi olan psikolojiye karşı politik bir darbe niteliğindedir“ (S.25). Ayrıca: eleştirel psikologlar kendilerini „sivil toplumda yapısal anlamda çözülmesi asla mümkün olmayan bir görevle“, sosyo-eleştirel radikal bir konumla mesleki nitelikleri [böylelikle mesleki praksisi, M.M.] iyi uygulama pratikleri doğrultusunda birleştirme göreviyle karşı karşıya bulmuştur. Böylece eleştirel psikoloji praksis araştırmalarının temel sorunu ve tabiatı saptanmıştır: bu araştırmaları, bilimsel ve politik taleplerini karşılayacak bir praksis oluşturmak isteyen ve bunun çözümü imkansız bir görev olduğunu bilen psikologların bireysel gereksinimleri doğrultusunda psikoloji eleştirisi ve psikolojinin gelişimiyle

birleştirmek. Sunumumda bu görev doğrultusunda teorik ve uygulama alanlarında nasıl çalışmış ve çalışıyor olduğumuzu özetleyeceğim.

Sağ Kanat Popülist Oluşumlarda Çelişkiler İçerisindeki Faillik

Prof. Dr. Katrin Reimer-Gordinskaya (Hochschule Magdeburg-Stendal)

Almanya, yakın zamana kadar Avrupa'da var olan sağ kanat popülezminin sizmadığı yegane ülke gibi görünüyordu. Bu düşünce biçiminin uzun vadede düzeltilmesi gerekmesine rağmen, Almanya için Alternatif partisinin (Alternative für Deutschland, AfD) yükselişiyle beraber sağ kanat popülezminin ve neoliberalizmin niteliksel anlamda değişime uğradığı şüphe götürmemektedir. Bildiride sağ kanat popülezminin yerel ölçekteki bu en yeni formu ele alınacak, oluşturulan bu arka plan bağlamında kuram-praksis projemizin temel soruları ortaya konacaktır: AfD'nin heterojen tabanını kim oluşturmaktadır, biyografik ve tarihsel-politik gelişmelerin etkileşimi AfD'yi nasıl cazip kılmaktadır ve sol kanat praksi, failliğin bu biçimindeki çelişkileri nasıl değerlendirebilir. Bildiride projenin kavramsal-metodolojik temelleri ve araştırma bulguları irdelenecektir.

Popülist Sağ ve Sosyal Medyada Nefret Söylemi

Olga Selin Hünler (Universität Bremen)

İnternetin günlük hayatı kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte sosyal medya, egemen olmayan grupların kendi sözlerini söylemeleri için kullanabilecekleri demokratik bir meca haline dönüşme potansiyeline sahipken her türlü sağ grubun da nefret söylemini yaymak için kullandıkları bir alan halini almaktadır. Nefret söylemi bu sunuş kapsamında bir gruba ya da grup

üyelerine yönelik hoşgörüsüzlüğü ve nefreti kışkırtan düşmanca tavır ve ifadelerin tümünü kapsamaktadır. Sosyal medya kullanıcıları her gün etnik köken, dinsel inanç, cinsiyet kimliği ya da cinsel yönelim, politik görüş ve aidiyet gibi özellikleri nedeniyle ırkçı, yabancı/göçmen düşmanı, homofobik, transfobik, antisemitik ve benzeri her türlü ayrımcı söylem ve sözel saldırıyla maruz kalmaktadırlar. Tüm dünyada aşırı sağ, alternatif sağ, popülist sağ gibi isimlerle adlandırılan ama içeriği bildiğimiz eski usul ırkçı, faşizan sağıdan farklı olmayan hareketlerin yükselmesi sosyal medyayı bu söylemin üretilmesi ve dağıtılması için verimli bir alan haline getirmiştir.

Bu sunusun amacı halkın egemenliği, halkın savunuculuğu, elitlere saldırı, diğerlerini ayırtırma ve bir kültürün kalbine/duygularına seslenme gibi popülizmin temel unsurları üzerinden sosyal medya üzerinden üretilen nefret söylemini gündelik örnekler üzerinden tartışmaktadır.

Bireysel Destek ve Politik Müdahale Arasında Sağ Kanat ve ırkçı Şiddet Kurbanlarına (Psiko-)sosyal Destekte Politik Meseleler

Prof. Dr. Gesa Köbberling (Evangelische Hochschule Freiburg)

“Hate crimes” – ırkçı, homofobik, sosyaldarvinist ya da antisemitist motivasyonlarla işlenen suçlar, İngiliz dilinde bu şekilde ifade edilir – içerisinde mesaj içeren eylemlerdir. Ortaya çıkışları ve etkileri ancak toplumsal koşullar ve anımlar bağlamında idrak edilebilir. Söz gelimi göçe (mültecilere) karşı sağcı popülist seferberlik zamanlarında mültecilere yönelik saldırular da artar. Hem mağdurların kendileri hem de diğer toplumsal aktörler, şiddeti ve doğurduğu fırsatları, politik bağlamla yorumlar. Doğu Almanya'daki sağ ve ırkçı şiddet mağdurlarına yönelik danışma merkezleri örneği, mağdurların bireysel baş etme süreçlerinde nasıl desteklenebileceğini göstermektedir. Burada danışmanlık hizmeti, ırkçılığa ve sağcı

aşırılığa karşı politik uygulamayı ve bireysel desteği birleştirmek iddiasıyla öne çıkar. Bu sunumda, bireysel ve politik problem çözmenin kavramsal ve pratik birleşimiyle hangi olasılıkların, ama aynı zamanda çelişkilerin ve zorlukların ortaya çıktığı tartışılmaktadır.

Suruç ve Ankara Saldırıları Sonrası Psikososyal Dayanışma Ağrı Deneyimleri

Özgür Yurtsever (Toplumsal Dayanışma için Psikologlar Derneği, TODAP)

Kobane'yi yeniden inşa etmek üzere Sosyalist Gençlik Dernekleri Federasyonu çağrısı ile Sürüc'a giden, 300 civarında kişiye bombalı intihar saldırısı düzenlenmiş; bu saldırında 32 genç hayatını kaybetmiş, 100'ün üzerinde kişi de değişik derecelerde olmak üzere yaralanmıştır. Sürüc katliamına tanıklık eden ve saldırında yaralanan kişiler ile hayatını kaybedenlerin ve yaralananların yakınlarına yaklaşık bir yıl süreyle psikososyal destek vermek üzere bir araya gelen 7 STK 07.08.2015 tarihinde önce 'Sürüc Psikososyal Dayanışma Ağrı'ını kurmuş ardından 10 Ekim 2015 tarihinde gerçekleşen Barış Mitingine yapılan bombalı saldırı sonrası ismini Psikososyal Dayanışma Ağrı (PSDA) değiştirerek çalışmalarını yürütmüştür.

Çalışmaları "Ruh sağlığı" alanında çalışan Psikolog, Psikiyatrist ve Sosyal Çalışmacıların beraber yürütmüştür. Özellikle mesleki grupların yaklaşımılarına dair tartışmaların yanı sıra psikolojinin anaakım ve eleştirel bakış açıları Türkiye psikologları arasında hatta eleştirel psikologların da kendi içinde bazı bakış açısı farklılığını açığa çıkarmıştır. Yapılan çalışmalar dayanışma mı, destek mi? Toplumsal muhalefetin parçası olmadan dayanışma mümkün mü? Ücretsiz terapi nereye kadar? Psikolog politik duruş sergileyebilir mi? Psikolog hem ev ziyaretleri hem de terapistlik yapabilir mi? PSDA deneyimi Türkiyeli psikologların

üzerine düşünülmesi gereken bir çok pratik ve teorik soruyu açığa çıkarmıştır.

Travmatize Olmuş Mültecilerin Tedavisi – Bağlamsal Koşullar ve Terapi Uygulamasına Etkisi

Silvia Schriefers (Bundesweite Arbeitsgemeinschaft der psychosozialen Zentren für Flüchtlinge und FolteropferBAff e.V.)

Almanya'ya gelen ve koruma arayan birçok mülteci, şiddet ve kayba dair ağır deneyimlere maruz kalmışlardır. Bu nedenle, böylesi deneyimlerle ve deneyimlere bağlı ruhsal güçlüklerle baş etmek için önerilen psikoterapiler önem arz etmektedir. Aynı zamanda, mülteciler sağlık hizmetlerine erişimde birçok engelle karşılaşmaya devam etmektedir. Yaşamları sıkılıkla ayrımcılık ve dışlanma ile karakterizedir. Yaşam koşullarında güvenlik ve istikrar birçok mülteci için erişilmesi zor koşullardır. Sonuç olarak, yükler ve zorluklar ile baş etme fırsatları genellikle sınırlıdır. Bir yandan da koruma arayan mültecilerle birlikte yeni bir pazar olumaya başlamaktadır. Etkinlik vaat eden ve birbirleriyle rekabet eden yeni terapi yöntemleri ve prosedürleri geliştirilmektedir. Büylesi bir bağlamda “travma” ne demektir? Terapi pratiğinde nasıl bir anlamı vardır? İhtiyaçlara uygun ve dolayısıyla etkili olabilmeleri için terapi önerileri mevcut koşullar altında nasıl tasarlankalmalıdır?

Türkiye'de Suriyeli Göçmenlere Sağlanması Çalışılan Psikososyal Desteğin Durumu

Yusuf Öntaş (Toplumsal Dayanışma için Psikologlar Derneği, TODAP)

Suriye'de 2011 yılında iç savaşın şiddetlenmesi ile günümüze kadar resmi rakamlara göre Türkiye'ye 3.5 milyon insan göç etti.

Devletin beklemediği veya kısa sürecekini umduğu bu göç konusunda yürütülen psikososyal destek çalışmaları Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamında sağlanmaya çalışıldı. Devletin bu destek mekanizmaları konusunda eksik kaldığı ve çözemediği sorunlar ile bu konunun sahaya yansımı biçimini değerlendirilecektir.

Yine devletin eksik kaldığı alanları doldurmaya çalışan STK'ların Suriyeli göçmenlere sağlamaya çalıştığı desteğin uluslararası fonlarla yürütülmeye çalışılmasında yaşanan sorunlar, kısıtlılıklar ve çalışanların durumu ele alınacaktır.

Türkiye'de yaşayan göçmenlerin psikososyal destek algısı, hizmetlere erişimi konusunda yaşanan sorunlar ve çözüm yolları konusunda gözlemler paylaşılacaktır.

Psiyolojik Travma Anlayışlarının Mültecilerle İlgili İrkçı Söylemlerle/ Düşünce Biçimleriyle İlgisi Nedir?

Anna-Maria Thöle (Psychotherapeutin i.A., Doktorandin Charité)

Psiyologların ve psikoterapistlerin de mültecilerle ilgili İrkçı söylemler kullanıyor oluşu sıradan olarak değerlendirilebilir. Ancak bu büyük ölçüde tabulaşırılmış bir araştırma alanıdır. Bu durum öncelikle (anaakım) İrkçılık tanımlarının "iyi İrkçi olmayanlar" ve "kötü İrkçiler" ayırtmasının ve böylece İrkçılığı kişisel bir suçluluk sorunu olarak tanımlamasının altında yatıyor olabilir. Fakat İrkçılığı "tarihsel olarak gelişmiş ve mevcut güç ilişkilerini meşrulaştıran ve çoğaltan söylemler ve uygulamalar sistemi" (Rommelspacher, 2011, S. 29) olarak anılsak, soru İrkçı söylemi kimin kullandığı ile daha az alaklı hale ve İrkçı söyleminin belirli bir bağlamda neden ve nasıl kullanılmasıyla daha fazla alaklı hale gelebilir. Konuşmamda özellikle psikolojik travma kavramlarının, mültecilerin psikoterapi süreçlerinde

kullanılan ırkçı söylemler üzerindeki rolüne odaklanmak istiyorum. Tezim, psikolojik travma kuramlarının, mültecilerin psikoterapi sürecinde ırkçı söylemlerin kullanılmasını teşvik edebileceği yönündedir. Doktora tezim dahilinde psikoterapistlerle yaptığım bazı anketlere dayanarak- içerisinde ırkçı düşünce biçimlerinin yer aldığı anketlere- psikolojik travma kuramları ve ırkçı düşünce biçimlerinin birbirile ilişkisini gösteriyorum.

Irkçılık ve Marjinalleşme Deneyimleri ve Terapötik Bağlamda Yeniden Üretime

Esin Erman (Psychotherapeutische Praxis)

Kültürlerarası ve içi söylemlerde ve kültüre duyarlı psikoterapide odak genellikle danışanların kültür ötelilikleri üzerinedir (çünkü ötekileştirilmiş gruba mensup olan bireyler yardım edenlere oranla daha çok yardım arayan gruba ait görülmektedirler)

Kültürlerarası birikimleri/yetileri sayesinde terapistler bu ötekileşmeyi anıtlar ve ötekiliğin yol açtığı yabancılasmayı saf dışı bırakmaya çalışırlar. Danışan kendi kültürel bağlantıları üzerine düşünerek psikoterapi sürecini iyileştirmektedir. Böylece, belirli deneyimlerin çapı belirli kültürel ve ötekilikle bağıdaştırılan özelliklere indirgenmiş olmaktadır. Aynı zamanda değişimin sosyal, ırkçı dışlama mekanizmaları ve ayrımcılığın gizli kalan öğeleri açığa çıkarılır. Son olarak güç ve ayrıcalığın dağıtımındaki dengesizlik ortaya çıkarılıp belirlenir. Psikoterapötik ilişkide bu yüzden terapistin deneyimlerinden farklı olan değiştirilme ve ırkçılık deneyimleri tekrarlanmaktadır ve bu deneyimler anlam kazanmış olarak görülmektedir. Bunun yerine ırkçı dışlama, ayrımcılık deneyimleri, ve direkt şiddet deneyimleri konudışı bırakılıp farklı şekilde yorumlanarak bir kavram olarak sorgulanır. Sorumluluk direkt ırkçılıktan etkilenen kişi tarafından belirlenir ama güçlü gruba bağlı olan kişi olarak toplumdaki yerini

belirlemek ve de sorumluluk ve suçla yüzleşmekten kaçınırlar. Böylece terapi bağlamında danışan/hasta yapan deneyim tekrarlanır ki gerçek ırkçı deneyimleri yaşayan birey olmak sorgulanır. Bu sunumda bir takım ırkçı deneyimlerin tanımlanmasının terapi kapsamında güvenilir ve yardımcı bir bağ sunduğu, hem de aynı zamanda terapistin olası ırkçı bir ortamda kendi davranışı üzerinde çalışması ve iyileştirilmesi için de gerekli olduğu öne sürülmektedir.

Karl Marx'ın Feuerbach Tezleri ve Eleştirel Psikoloji Açısından Anlamı

Prof. em. Dr. Wolfgang Fritz Haug (Berliner Institut für kritische Theorie)

Bu metnin kısa oluşu taşıdığı anlam ile adeta ters orantılı bir şeyledir. Marksist teorinin kaynak kavramlarını yeteri kadar içermektedir. Engels bu metni, Marx'ın ölümünden yıllar sonra kitap listelerinin ve ev ihtiyaçlarının tutulduğu bir not defterinde keşfetmiştir. Bu tezlerin kıvılcımları Materyalist Tarihyazımı Felsefesi Programı ile bilinen Antonio Labriola tarafından yayınlanması ile birlikte İtalya'yı doğrudan alevlendirdi. Labriola Praxis (Eylem) Felsefesi kavramını şekillendiriyor, bununla beraber Marksist Felsefeyi temellendiriyordu. Marksizmin birçok kolunda ve sonraki uzantılarında bu kıvılcımların tesirleri doğrudan gözlemlenirken Stalinizm ile donatılmış Marksizm'de gizil olarak yer alır. Özellikle Labriola'nın ölümünden çeyrek yıl, Batı'da Devrimin yenilgiye uğramasından hemen sonra faşizmin hapishanelerinde yatan Antonio Gramsci metinden etkilenederek, içerdeği Programı benimsedi.

Bu makale bu eserin tarihteki etkileri üzerine olmaktan çok Tezlerin henüz daha dokunulmamış ve hala etkisini koruyan içtepilerini Teori ve Pratik açısından günümüzde sorgulamak

üzerinedir. Buna karşılık Eleştirel Psikoloji'ye kurulan köprü muazzam sonuçları olan Tezleri yeniden isimlendirir. Klaus Holzkamp'ın Psikolojinin Temelleri eserinde "Marx'ın düşündüğü gibi insanların ilk temel ihtiyacı üretken-emek (die Arbeit) değil eleyebilir (Handlungsfähigkeit) olması" olduğunu öne sürer. Bu yolla genel manada Eleştirel Psikoloji'yi ve aynı zamanda toplumsal olarak eleyebilir bireyi gerçekleştirilmesi gereken bir hedef olarak ortaya koyar. Birden fazla manaya gelen Özne kavramı tam da bu noktada eleştirel bir özellik kazanır.

Marksizm ve Psikanaliz Temelli bir Eleştirel Psikoloji Yaklaşımı Önerisi

Baran Gürsel (Toplumsal Dayanışma için Psikologlar Derneği, TODAP)

Eleştirel psikolojiler, psikoloji disiplininin 'birey' ile 'toplum' arasında yarattığı, kavram ve olgu düzeyindeki bölünmeyi ve seçtiği 'bireycilik' yolunu, temel eleştiri konusu yapar. Bu eleştirilerini, çeşitli toplumsal kuramlara yaslanarak yaptıkları, toplumsal iktidar ilişkilerine çözümlemelerle harmanlayarak yaklaşımlar geliştirirler. Yani eleştirel psikolojiler, psikoloji bilgisi ve uygulamalarına yönelik eleştirilerle toplumsal iktidar ilişkilerine yönelik eleştirilerin iç içe geçerek oluşturduğu ortak 'alanlar' olarak düşünülebilir. Bu alanları ortaya çıkaracak olan iki eleştiri hattının, birbiri ile ne kadar 'uyumlu' olduğu, yani birbirine ne kadar geçiş sağlayabileceği meselesi de önemli bir tartışma gündemini olarak belirir. Ben bu çerçevede burada, Marksizm ile Psikanalizin nasıl bir diyalog içine girerek, hem ana akım psikolojiye hem de toplumsal iktidar ilişkilerine eleştirel bakan bir yaklaşımı temel oluşturabileceğini tartışacağım. İki hattan gelen düşüncelerin yanı sıra Klaus Holzkamp'in faillik meselesine ilişkin görüşlerinin de bu kuramsal buluşma ile bağlantısının nasıl kurulabileceği, sunumda ele alınacak

gündemlerden biri olacak. Kuramlar arasında geçişi sağlayan noktalara dikkat çekerek yapacağım bu tartışmada, Marksizm ile Psikanalizin birlikte, 'bireysellik' ile 'toplumsallık' ve 'öznellik' ile 'nesnellik' arasındaki ilişkiyi anlatacak şekilde konuşmasının, hem eleştirel psikolojiye hem de toplumsal ilişkilere bakışımıza neler katabileceğine dair fikirler sunacağım.

Anadili Türkçe Olmayan Çocuklarla Çalış(ama)mak: İmkanlar ve Sınırlılıklar

Deniz Akyıl (Toplumsal Dayanışma için Psikologlar Derneği, TODAP)

Bir çocuğun dilini degersizleştirdiğimiz her ortamda, aslında etnik kimliğini benliğini ve kültürünü de degersizleştiriyoruz. Çocuk veya ergenken yaşamın normal seyrinin dışına atılmış olanların yaşadıkları o çok özgün ve somut boşluğu ne doldurabilir? Yaşananlar sonrasında "normal" çocukluktaki gündelik deneyimler ne hale gelir? Agresyon, gülüşler, oyunlar ya da özdeşim... Bu sunumda, anadili türkçe olmayan, özellikle anadili konuşmanın devlet tarafından teşvik edilmediği bölgelerde büyüyen çocuklarla yapılan psikoterapi, zeka ve kişilik testlerinin uygulanmasına yönelik deneyimlere eleştirel psikoloji perspektifinden bakılacaktır.

"Türk Sorunu" ve Kürt İsyancı Yoluyla Türk Hakikat Rejimini Anlamak

Tebessüm Yılmaz (Humboldt Universität Berlin)

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Türk milliyetçiliği, batiçılık, inkılapçılık gibi çeşitli ideolojiler etrafına bina edilmiş, Sünni Müslüman Türk kimliğini kurucu etnik kimlik olarak seçmiş ve bunun sonucu olarak da farklı etnik ve dini grupları görmezden

gelme, asimile etme veya ortadan kaldırma yoluna gitmiştir. Buna paralel olarak, Bakırdağı direniş, uzun yıllar modern ve seküler devlete bir karşı çıkış olarak değerlendirilmiştir. 1980'lerde yükselen kimlik politikalıyla beraber Kürtler üzerindeki baskı giderek artmış; 1980 askeri darbesini takip eden dönemde Kürtçe konuşmak kanun yoluyla yasaklanmış, ve hatta ilgili kanun maddesinde Kürt sözcüğüne dahi yer verilmemiştir. PKK'nın 1984 yılında gerçekleştirdiği ilk silahlı saldırıyla birlikte, Kürt direnişinin kriminalizasyonu, Türk hakikat rejimi dahilinde adeta kural haline gelmiştir. 1990 larda Kürtler yoğun devlet şiddetine maruz bırakılırken, bu şiddete eşlik eden kolektif suskunluk şiddetin normalleştirilmesini ve Kürtlerin yaşadığı travmanın daha da ağırlaşmasına yol açmıştır. Kürtlerin maruz bırakıldığı travmanın ortadan kaldırılarak toplumsal ulaşının sağlanması şarttır. Bunun içinse geçmişle şimdiden yüzleşilmesi ve hesaplaşılması, Adorno'nun deyimiyle geçmişin işlenmesi gerekmektedir. Böylece bir yandan savaşı normalleştiren süreçler deşifre edilirken, diğer yandan da hakikat üzerine farklı anlatıların gün yüzüne çıkmasına imkan sağlanmış olur. Dahası, toplumsal barışın tesisi ve sürdürülebilmesi için elzem olan onarıcı-tanzim edici adalet anlayışı, ancak hakim hakikat rejimini anlamak ve onu yapısöküme uğratmaktan geçmektedir.

İşkence ya da Politik Şiddete Uğramış İnsanlarla Psikososyal Çalışma ya da Psikoterapi

İlham Yılmaz (Toplumsal Dayanışma İçin Psikologlar Derneği, TODAP)

Bu çalışmada, son yıllarda artış gösteren savaş ve çatışma süreçleri dahilinde politik şiddet ve işkenceye maruz kalan birey ve gruplarla yapılan psikososyal çalışmalar, eleştirel psikoloji perspektifinden irdelenecektir. Bu amaç doğrultusunda, psikoloji biliminin toplumsal süreçlere müdahale kapasitesi bakımından

sınır ve olanakları tartışılacaktır. "Yas, travmatik yaşıntı, zorunlu göç ve yerinden edilmenin kitleselleşmesi karşısında psikoloji bilimi nerede durmaktadır?" sorusu çerçevesinde, Türkiye'deki son dönem çatışma ortamları ve ablukaların yarattığı etkiler ele alınacaktır.

Savaş bölgesinde psikososyal çalışma kayıplarla çalışma anlamına gelmektedir. Özellikle biriken/tutulamayan yaşlar, faili meşhul cinayetler, toplu mezarlar ve teşhir edilen ölü bedenler gibi ağır durumlarda psikoloji ve bu duruma maruz kalan kişilere destek olmaya çalışan psikologların konumu bazı olgu örnekleriyle anlaşılmaya çalışılacaktır. Böyle dönemlerde psikolog olarak çalışırken hangi kavramlarla, nasıl bir iş yapıldığı her zamankinden çok sorgulanmaya başlanır. Anaakım bilgiyle, yerel/eleştirel bilgi arasındaki çatışma daha görünür bir hal alır. Yas tutmanın, ölüyü gömmenin, ölüyü tekrar içselleştirmenin bir yolu yokken psikolojik destek talebiyle karşılaşan ruh sağlığı çalışanı, bütün olup biteni politik ve tarihsel bağlamın içerisinde düşünmek zorundadır. Söz konusu "zorunluluk" karşısında bu çalışma, psikolojinin çalışabileceği kavramsal aletleri sorunsallaştırmaktadır.

Milletvekilleri, uzmanlar ve farklı etnik gruplar Kürt sorununu nasıl görüyor?

Özden Melis Uluğ (Massachusetts Üniversitesi Amherst - Psikolojik ve Beyin Bilimleri Bölümü)

Dünyanın farklı yerlerindeki birçok toplum zorlu çatışmalara şahit olmak zorunda kalmıştır. Bu toplumlarda yaşayan insanlar devam etmekte olan çatışmaları anlamlandırmak için çatışma anlatıları oluşturmaktadır. İnsanların çatışmayı nasıl algıladıkları çatışmanın gidişatını belirleme açısından da anahtar bir rol oynamaktadır. Bu araştırmada Türkiye'deki Kürt çatışmasını farklı boyutlarıyla ele alabilmek için Entman'ın (1993) a) sorunun

tanımları, b) sorunun sebepleri, c) sorunla ilgili ahlaki değerlendirmeler ve d) sorunla ilgili çözüm önerileri olmak üzere dört boyutlu çerçeve analizi kullanılmıştır. Araştırmanın ilk aşamasında, milletvekilleri, uzmanlar ve farklı etnik gruplar olmak üzere toplumun üç kesiminden gelen katılımcıların toplumsal olarak paylaşılan çalışma anlatılarını ortaya çıkarmak için uygun bir yöntem olan Q metodoloji kullanılmıştır. Her bir kesimde çalışma anlatıları ayrı ayrı analiz edildikten sonra, farklı kesimler arasındaki benzerlikleri ve farklılıklarını görmek amacıyla ikinci düzey bir analiz (second-order analysis) daha gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın bulguları, çalışma anlatılarının bir parçası olarak çalışma çözümü için alternatif stratejilere işaret etmektedir. Araştırmanın ikinci aşamasında ise, çalışma anlatıları, tercih edilen çalışma çözme stratejileri ve uzlaşma yönelimleri arasındaki ilişkiyi incelemek için birinci aşamada elde edilen sonuçlara dayanarak bir anket gerçekleştirilmiştir. Genel olarak, çalışma anlatılarının ne anlamına geldiği, toplumun farklı kesimleri arasındaki benzerlikler ve farklılıklar, Q metodolojinin çalışma algılarını araştırmada ne kadar kullanışlı olduğu ve sonuçların çalışma çözümü ve uzlaşma açısından uygulama alanları tartışılacaktır.

Eleştirel Psikoloji ve Emek

Eser Sandıkçı (Toplumsal Dayanışma için Psikologlar Derneği, TODAP)

Anaakım psikoloji emeği nasıl sorunsallaştırmaktadır? Eleştirel psikolojinin emek üzerine bir yaklaşımı var mıdır? Günümüzdeki çalışma ilişkilerinin insan ruhsallığı üzerindeki etkileri yeterince psikolojinin gündemine girmiştir midir? Çalışanlar günümüzde çalışmanın yarattığı tahribatlarla nasıl baş etmektedir?

Bu sunumda "çalışmanın psikopatolojisi" ve "çalışmanın psikodinamisi" kavramsallaştırmaları üzerinden emek ve psikoloji ilişkisi tartışılacaktır.

Terapistler, davranış terapisini özgürleştirici bir amaç ile güçlendirmek isterlerse ne yapar?

Leonie Knebel (Psychotherapist, Center Überleben)

Almanya'daki davranış terapisi uygulamaları düşünülerek, terapistlerin çalışma alanlarında özgürleştirici potansiyeli nasıl kullanabileceği hususunda bazı değerlendirmeler yapılmaktadır. Bu değerlendirmeler, bir ila iki yıl arasında süren beş farklı terapinin psikoterapistleri ve depresyondaki hastaları ile yapılan sorun odaklı görüşmeler sonucu elde edilen nitel bir süreç araştırmasının sonuçlarına dayanmaktadır. Sunumda, terapistlerin depresyon kaynaklı güçlük çeken hastaların toplumsal koşullarını nasıl değerlendirdikleri ve konumlandırdıkları, terapötik karşılaşmayı nasıl oluşturdukları, bütünlendirici davranış terapisinin hangi potansiyellerini ele aldıları ve kendi görüşleri doğrultusunda eylemlerinin sınırları ve "yan etkileri" gösterilecektir.

Türkiye'de Feminist Aile Terapisi Çalışmaları*

Buket Kılıçer (Toplumsal Dayanışma İçin Psikologlar Derneği, TODAP)

Çift ve aile terapisi yaklaşımı pek çok açıdan feminist eleştirilere maruz kalmış ve bunların ardından feminist aile terapisi (FAT) olarak isimlendirilen bir bakış açısı ortaya çıkmıştır. FAT kendine has pratikleri ve teknikleri olan bir ekol olarak değil, çift ve ailelerle çalışırken feminist kuramdan beslenerek cinsiyetler arası

güç eşitliği, terapide eşit değer görme, danışanların deneyimlerinin eşit şekilde değerli olması gibi odak noktaları olan bir perspektif olarak görülmelidir. Özellikle batılı ülkelerde feminist aile terapisi hakkında önemli bir literatür bulunmakta ve FAT süpervizyonları yapılmaktadır. Ülkemizde ise son 10 yıldır aile terapisi/danışmanlığı eğitimlerinin gerek üniversitelerde gerek ise özel enstitülerde yaygınlaştığı bu süreçte, aile terapisini feminist eleştiri bağlamında ele alan oldukça az sayıda makale bulunmaktadır. Bu sunum dahilinde FAT uygulamasının içeriği ve çiftlerle ve ailelerle çalışırken günümüz toplumlarda feminist değerlerin terapistlerce benimsenmesinin önemi hakkında bir tartışma başlatılması planlanmaktadır. Ayrıca Türkiye özelinde feminist aile terapisinin neden terapistlerin gündeminde yer almasının batılı ülkelerden 50-60 yıl daha geç olması ve bununla ilişkili toplumsal yapılanmanın ve Türkiye'deki kadın hareketinin etkilerinin de tartışılmaya açılması bir diğer hedeftir.

*Video konferans

The Role of Psychosocial Support and Search for Justice on Empowerment of Women after Soma Mine Disaster

İpek Demirok (Middle East Technical University / Association of Psychologists for Social Solidarity, TODAP)

At the 13th of May 2014, we have witnessed the biggest mine disaster with highest rate of mine workers death in the Turkish known history. After third year of the disaster, there was an ongoing process of searching for justice against perpetrators, together with struggling the psychological effects of the disaster especially for the families of loss miners. The purpose of the study was to explore the subjective experiences of women who have lost their spouses in the Soma mine disaster and their changing lives in relation to both community and their significant ones. An interpretive phenomenological approach used in order to reach detailed and meaning based information about experiences of women. Depending on the analysis; nine different themes from experiences of traumatic loss to being a miner family were emerged through analysis of the interviews of 17 women who lost their husbands in the disaster. In this presentation, depending on the analysis, two themes mainly the role of psychosocial support and search for justice on their empowerment will be highlighted. According to narrations, meaning attributed to psychosocial support and how it was implemented, were thought to have an positive effect on coping with the loss and the transition processes in their social lives. In addition, many of the women who were attending to courts and to protest in the following two years of the disaster, found their actions meaningful in the sense of defending their rights which in turn made them more powerful against to perpetrator.

Medibüro Berlin Network for the right to health care assistance for all migrants. Support in Solidarity means to fight for equal social and political rights for everyone

Maria Hummel (Psychotherapist in Training, Medibüro Berlin)

Since its inception in 1996, this organization, as an anti-racist initiative, has worked to improve health care provision for undocumented refugees and immigrants through political and pragmatic means. The de facto exclusion of undocumented immigrants from the general healthcare system is primarily a function of politics. For this reason, we aim to increase awareness of these problems in the public arena and demand political solutions. The long-term political goal of our work is the elimination of special laws for immigrants and refugees and the introduction of general medical care provision for all.

A Critical Perspective on Psychological Studies in War Zones

Buket Kara (Koç University / Association of Psychologists for Social Solidarity, TODAP)

Contemporary wars originate from the armed conflicts within a country, instead of between nations. These inner-state conflicts result in battles fought in streets and villages, turning habitats into war zones. Consequently, the proportion of civilian victims increased dramatically from 5% to 90% between the World War II and 1995, while at least half of the victims have been children (UNICEF, 1996). Modern war strategies cause severe damage to individuals by frequent life threatening situations, injuries and disabilities, destroyed social and cultural fabric of the communities, daily life and livelihood, and the spread of psychological torment with intentional acts of violence and atrocities. A vast literature on the effect of war and organized

violence on individuals has been accumulated for decades, despite all challenges for research, and along with the significant improvements in the quality. The present work will focus on psychological studies that were conducted during or after warfare to criticize the shortcomings of the earlier work, and to discuss alternative approaches. In this attempt, paradigm shifts in clinical approaches, intervention strategies, and research will be handled. Central issues will be the pathologization tendency, stigmatization of war-exposed individuals, disregarded concept of resilience, individualistic clinical mental health focus as the primary intervention method, culturally insensitive assessment tools, “dose-effect” model of war exposure, and disregarded factors beyond individual war trauma, such as breakdown of the ecology and post-war daily stressors and adversities. Overcoming these shortcomings is essential for identifying the accurate needs of war-exposed individuals, tailoring effective psychosocial support, formulation of social policies, and building up a reliable scientific knowledge.

Psychosocial Support under Occupation: The Case of Palestine

Öznur Acıbe (Association of Psychologists for Social Solidarity, TODAP)

Critical psychology claims that therapist interventions should be aware of political and social factors, and even more, that they should make an effort for social change with the concept of transformative psycho-political validity. Following the same point of view, it is recommended that the focus of psychosocial work on communities that survive conflict / state violence is based on human rights focused mental health, which is broader and contextual than individual mental health on which mainstream psychological approaches are based. Accordingly, the primary goal is to ensure that universal human rights declarations make

agreements practical in local practice, but this is a very difficult transition. Advocacy, as one of the ways to reach such a transition, sometimes locates itself in the very centre of the psychotherapy room, just as in the case of Chile. Under conditions of on-going violence and state terror the relationships the psychologists in Chile were establishing with their clients/patients differed significantly from a traditional client/patient-therapist alliance. One response to the realities confronting them was to encourage the patient/client to tell her or his story. Using tape recordings and working in various sessions, the therapist carefully documented the story in all its details and then this “testimony” was presented to human rights activists, becoming part of the public denunciation of and discourses about the Chilean dictatorship and gross violations of human rights. What if there is no interlocator present for any denunciation? Or if denunciation re-builds violence even in a more violent form? What if violence has occupied all individual/collective spaces, and even justice?

This presentation aims to discuss critical psychology practices within the frame of humanitarian aid in conflict areas, based on Doctors Without Borders' presence in Palestine since 22 years and its on going psychosocial support interventions.

On women's violence experiences and empowerment/healing processes

Aylin Ülkümen & Büşra Yalçınöz (Association of Psychologists for Social Solidarity, TODAP)

This presentation aims to discuss the findings of two separate qualitative studies on women survivors of partner abuse. Women's narratives regarding their experiences of exposure to various forms of violence in their intimate relationships and their disengagement processes from intimate partner violence (IPV)

will be explored to understand the transitions in the construction of their identities. The process of change in their sense of being while they were experiencing IPV will be the first focus of this talk. In the second part, women's experiences of empowerment and psychological recovery will be discussed to understand how the act of leaving and their post-separation experiences influence and change their sense of self. Twenty four women (eight in the first study, sixteen in the second one) told their stories of IPV in semi-structured, in-depth interviews. As both research rely on a feminist qualitative methodology which is placing the emerging voices of women and their narrated subjective experiences at the center of analysis, constructivist grounded theory was considered as a useful methodology to enable an interpretive and reflexive understanding of the changes in women's self-constructions in the process of surviving from IPV. The findings will be elaborated and discussed from a perspective of feminist/ critical psychology, aiming to provide a critical understanding of the commonly used conceptualizations and discourses in IPV literature in the psychology field. In addition, researchers' own subjective experiences will be reflexively analyzed to reveal how their positions and identities are interacting with the research process.

Contextualized trauma work: a participatory research with women counseling centers

Prof. Dr. Ariane Brenssell & Luise Maier (University of Applied Sciences Braunschweig/Wolfenbüttel)

In this session we will present the project called „Contextualized Trauma Work- a Participatory Research", as well as its preliminary results. Since 2015 we have been scrutinizing practical efforts dealing with violence against women, taking into account societal (power) relations in counseling. We are working

as a participatory research group in co-operation with the Federal Association of Women's Counselling Centres and Emergency Helplines consisting of 170 women's advice centers all across Germany. During our presentation we would like to outline the reason for the development of the project, our participatory approach and initial results: What constitutes contextualized trauma work? How does it affect the advisory work and the concepts of trauma when the processing of experiences of violence and trauma is consistently being seen as socially imparted?

Psychotherapeutic and psychosocial group work with traumatically burdened asylum seekers

Dr. Boris Friele (KommMit e.V. & IUBH Berlin)

Persecution, violence and, in particular, torture often lead to post-traumatic stress disorder. Affected persons who have fled to Germany and have applied for asylum here are not only suffering from the psychological consequences of past experiences. The biggest burden is usually the continuing uncertainty about whether a permanent protection of the stay is guaranteed. In this situation, psychosocial help has the particular task of creating inner and outer "safe places" in order to reduce the pressure of suffering and to counteract a worsening of the state of health (see Friele 2015). Some important elements of this work are psychoeducation, stabilizing trauma work as well as psychodiagnostic anamneses, documentation and attestation. Numerous psychological and pragmatic considerations provide reasons to conceptualize such work on the basis of groups of affected persons. In his contribution, the speaker reports on approaches to community-oriented, psychotherapeutic group work in Berlin. After a brief explanation of the concept of the "safe place" as a guiding idea, he will in particular reflect

experiences from working with a group of refugee men from the Caucasus.

Understanding Radicalization in its psychosocial and transcultural dimensions

Sibel Atasayi (German Association of Psychosocial Centers for Refugees and Victims of Torture, BafF e.V.)

Refugees – the Trojan horse of terrorism? Most terrorists are homegrown? How many Syrian refugees are terrorists? These are just few examples for headlines in newspapers which health professionals who work with refugees are confronted with.

These questions establish a causal linkage between an individual's cultural, religious, ethnic background and its potential to become a terrorist. They are also an attempt to find quick and simple answers to complex challenges in a globalized world but with tremendously dangerous implications. Why dangerous? It pathologizes the suffering and psychological distress of refugees and survivors of torture through labeling them as potential threats to the civil peace in European societies. It de-contextualizes a societal problem in which radicalization may occur into an individual problem, and more specifically into a migration-driven problem.

Based on 20 years of practical expertise and continuous dialogue among 37 psychosocial centers for rehabilitation, psychotherapy, and psychosocial support for refugees and survivors of torture, the German umbrella organization BAfF e.V. aims to relocate the debate on radicalization along the fields of migration, trauma and psychosocial support. This input will portray the context in which radicalization is being currently discussed among health professionals and will define the psychosocial and transcultural dimensions of radicalization as a phenomenon to foster a holistic understanding.

FEUERBACH ÜZERINE TEZLER

I

Feuerbach'inki de dahil olmak üzere şimdiye kadar varolan tüm materyalizmin başlıca eksiği, şeyin [Gegenstand], gerçekliğin, duyusallığın duyusal insan faaliyeti, pratiği olarak değil, öznel olarak değil, yalnızca nesne [Objekt] ya da sezgi [Anschabung] olarak kavranmasıdır. Böylece etkin yön, materyalizme karşıt bir biçimde, idealizm tarafından geliştirilmiş oldu - ama yalnızca soyut olarak, çünkü idealizm, bu biçimdeki gerçek, duyusal eylemi elbette bilmez. Feuerbach, düşünce nesnelerinden gerçekten farklı duyusal nesneler istiyor, ama insan faaliyetinin kendisini nesnel [gegenständliche] faaliyet olarak kavramıyor. Böylece Hıristiyanlığın Özü'nde teorik tutumu, biricik gerçek insan tutumu olarak görüyor, oysa pratik yalnızca iğrenç, Yahudice görünüm biçimini içersinde kavrıyor ve sabitleştiriliyor. Böylece "devrimci" faaliyetin, "pratik-eleştirel" faaliyetin önemini anlamıyor.

II

Nesnel [gegenständliche] hakikatin insan düşüncesine atfedilip atfedilmeyeceği sorunu -bir teori sorunu değil, pratik bir sorundur. İnsan, hakikati, yani düşüncesinin gerçekliğini ve gücünü, bu dünyaya aitliğini [Disseitigkeit] pratikte kanıtlamalıdır. Pratikten yalıtılmış düşünmenin gerçekliği ya da gerçeksizliği konusundaki tartışma, tamamıyla skolastik bir sorundur.

III

Ortamın değiştirilmesine ve eğitime ilişkin materyalist öğreti, ortamın insanlar tarafından değiştirilmediğini ve eğiticinin kendisinin de eğitilmesi gerektiğini unutur. Bu yüzden de,

toplumu, biri toplumdan üstün olan iki kısma ayırmak zorunda kalır. (Örneğin Robert Owen'da.)

Ortamın değiştirilmesi ile insan faaliyetinin ya da kendi kendini değiştirmenin çıkışması, yalnız devrimci pratik olarak kavranabilir ve ussal biçimde anlaşılabilir.

IV

Feuerbach, dinsel kendine-yabancılılaşma olgusundan, dünyanın biri dinsel, biri yersel dünya olarak ikileşmesi olgusundan hareket ediyor. Yaptığı iş, dinsel dünyayı layık temeline oturtmaktan ibarettir. Oysa bu layık temelin kendi kendisinden kopması ve kendisini bağımsız bir diyar olarak hayal alemine yerleştirmesi olusu, ancak bu layık temelin kendi kendisini bölmesi ve kendi kendisiyle çelişmesi ile açıklanabilir. Dolayısıyla bu sorunun kendisi, ilkin, kendi çelişkisi içerisinde anlaşılmalı ve, ardından da, bu çelişkinin ortadan kaldırılmasıyla pratik içerisinde devrimcileştirilmelidir. Şu halde, örneğin, dünyasal ailenin, kutsal ailenin gizemi olduğu bir kez keşfedildikten sonra, dünyasal ailenin kendisi de teorik ve pratik olarak yok edilmelidir.

V

Soyut düşünme ile yetinemeyen Feuerbach, sezgiye başvuruyor; ama duyusallığı pratik-duyusal faaliyet olarak kavramıyor.

VI

Feuerbach, dinsel özü insansal öze indirgiyor. Ama insansal öz, tek tek her bireyin doğasında bulunan bir soyutlama değildir. Gerçekliği içerisinde, bu, toplumsal ilişkilerin bütünüdür.

Bu gerçek özün eleştirisine girmeyen Feuerbach bunun sonucu olarak:

1. Tarihsel süreçten uzaklaşmak ve dinsel duyguya [Gemüt] kendi başına bir şey olarak saptamak ve soyut -yalıtılmış- bir insan bireyini varsaymak zorunda kalmıştır.
2. Dolayısıyla insansal öz, onda ancak bir "tür" olarak, birçok bireyi salt doğal olarak birleştiren içsel, dilsiz bir genellik olarak anlaşılabilir.

VII

Bunun sonucu olarak Feuerbach, "dinsel duygusu"nun kendisinin bir toplumsal ürün olduğunu, ve tahlil ettiği soyut bireyin de其实te belirli bir toplum biçimine ait olduğunu görmüyor.

VIII

Tüm toplumsal yaşam, özünde pratiktir. Teoriyi gizemciliğe saptıran bütün gizemler, ussal çözümlerini insan pratiğinde ve bu pratiğin anlaşılmasında bulurlar.

IX

Sezgisel materyalizmin, yani duyasallığı pratik faaliyet olarak anlamayan materyalizmin ulaştığı en yüksek nokta tek tek bireylerin ve burjuva toplumun sezgisidir.

X

Eski materyalizmin bakış açısı burjuva toplumdur, yeni materyalizmin ise insan toplumu, ya da toplumsallaşmış insanlıktır.

XI

Filozoflar dünyayı yalnızca çeşitli biçimlerde yorumlamışlardır; oysa sorun onu değiştirmektir.

Karl Marx, 1845

THESEN ÜBER FEUERBACH

I

Der Hauptmangel alles bisherigen Materialismus (den Feuerbachschen mit eingerechnet) ist, dass der Gegenstand, die Wirklichkeit, Sinnlichkeit, nur unter der Form des Objekts oder der Anschauung gefasst wird; nicht aber als sinnlich-menschliche Tätigkeit, Praxis; nicht subjektiv. Daher die tätige Seite abstrakt im Gegensatz zu dem Materialismus von dem Idealismus - entwickelt. Feuerbach will sinnliche - von den Gedankenobjekten wirklich unterschiedene Objekte: aber er fasst die menschliche Tätigkeit selbst nicht als gegenständliche Tätigkeit. Er betrachtet daher im „Wesen des Christentums“ nur das theoretische Verhalten als das echt menschliche, während die Praxis nur in ihrer schmutzig-jüdischen Erscheinungsform gefasst und fixiert wird. Er begreift daher nicht die Bedeutung der „revolutionären“, der „praktisch-kritischen“ Tätigkeit.

II

Die Frage, ob dem menschlichen Denken gegenständliche Wahrheit zukomme - ist keine Frage der Theorie, sondern eine praktische Frage. In der Praxis muss der Mensch die Wahrheit, i.e. die Wirklichkeit und Macht, Diesseitigkeit seines Denkens beweisen. Der Streit über die Wirklichkeit oder Nichtwirklichkeit des Denkens - das von der Praxis isoliert ist - ist eine rein scholastische Frage.

III

Die materialistische Lehre von der Veränderung der Umstände und der Erziehung vergisst, dass die Umstände von den Menschen verändert und der Erzieher selbst erzogen werden

muss. Sie muss daher die Gesellschaft in zwei Teile - von denen der eine über ihr erhaben ist - sondieren.

Das Zusammenfallen des Änderns der Umstände und der menschlichen Tätigkeit oder Selbstveränderung kann nur als revolutionäre Praxis gefasst und rationell verstanden werden.

IV

Feuerbach geht aus von dem Faktum der religiösen Selbstentfremdung, der Verdopplung der Welt in eine religiöse und eine weltliche Welt. Seine Arbeit besteht darin, die religiöse Welt in ihre weltliche Grundlage aufzulösen. Aber dass die weltliche Grundlage sich von sich selbst abhebt und sich ein selbständige Reich in den Wolken fixiert, ist nur aus der Selbstzerrissenheit und dem Sichselbstwidersprechen dieser weltlichen Grundlage zu erklären. Diese selbst muss also in sich selbst sowohl in ihrem Widerspruch verstanden als praktisch revolutioniert werden. Also nachdem z.B. die irdische Familie als das Geheimniss der heiligen Familie entdeckt ist, muss nun erstere selbst theoretisch und praktisch vernichtet werden.

V

Feuerbach, mit dem abstrakten Denken nicht zufrieden, will die Anschauung; aber er fasst die Sinnlichkeit nicht als praktische, menschlich-sinnliche Tätigkeit.

VI

Feuerbach löst das religiöse Wesen in das menschliche Wesen auf. Aber das menschliche Wesen ist kein dem einzelnen Individuum innenwohnendes Abstraktum. In seiner Wirklichkeit ist es das Ensemble der gesellschaftlichen Verhältnisse.

Feuerbach, der auf die Kritik dieses wirklichen Wesens nicht eingehet, ist daher gezwungen:

1. von dem geschichtlichen Verlauf zu abstrahieren und das religiöse Gemüt für sich zu fixieren und ein abstrakt – isoliert – menschliches Individuum vorauszusetzen;
2. Das Wesen kann daher nur als „Gattung“, als innere, stumme, die vielen Individuen natürlich verbindende Allgemeinheit gefasst werden.

VII

Feuerbach sieht daher nicht, dass das „religiöse Gemüt“ selbst ein gesellschaftliches Produkt ist und dass das abstrakte Individuum, das er analysiert, in Wirklichkeit einer bestimmten Gesellschaftsform angehört.

VIII

Alles gesellschaftliche Leben ist wesentlich praktisch. Alle Mysterien, welche die Theorie zum Mystizismus veranlassen, finden ihre rationale Lösung in der menschlichen Praxis und im Begreifen dieser Praxis.

IX

Das Höchste, wozu der anschauende Materialismus kommt, d.h. der Materialismus, der die Sinnlichkeit nicht als praktische Tätigkeit begreift, ist die Anschauung der einzelnen Individuen und der bürgerlichen Gesellschaft.

X

Der Standpunkt des alten Materialismus ist die bürgerliche Gesellschaft; der Standpunkt des neuen, die menschliche Gesellschaft, oder die vergesellschaftete Menschheit.

XI

Die Philosophen haben die Welt nur verschieden interpretiert; es kommt darauf an, sie zu verändern.

Karl Marx, 1845